

YOSHLARDA AXBOROT VA INTERNET MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI

Kosimova Dilfuza Kurganovna

v.b dotsent, "O'zbek (rus) tili" kafedrası

Toshkent davlat transport universiteti

Nazarova Nilufar Jo'rayevna

katta o'qituvchi, "Ijtimoiy fanlar" kafedrası

Toshkent davlat transport universiteti

Annotatsiya. Maqolada yoshlar ma'naviyati va ruhiyatiga ta'sir ko'rsatadigan salbiy omillar, tahdidlar ko'rinishlari, internet va axborotdan foydalanish madaniyati, shuningdek talaba-yoshlar o'rtasida o'tkazilgan sotsiologik so'rovnoma tahlillari ko'rsatilgan. Bildirilgan fikr va mulohazalar asosida tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Yoshlar, internet, tahdid, "ommaviy madaniyat", ijtimoiy tarmoq, axborot, axborot madaniyati, ijtimoiy hayot, mediamadaniyat.

Internet XX asrning eng buyuk kashfiyotlaridan biri hisoblanadi. Ushbu kashfiyot tufayli butun jahon bo'ylab yoyilib ketgan yuz millionlab kompyuterlarni yagona informatsion muhitga biriktirish imkoniyati tug'ildi. Axborot va texnologiya zamonida atrofimizdagi bo'layotgan barcha voqea, hodisalardan qisqa muddatda batafsil bilib olayapmiz. Insoniyatning ongi borgan sari rivojlanib, fan-texnika sohasida ulkan kashfiyotlar amalga oshirilmoqda. Bugun hayotimizni ommaviy axborot vositalari, telekommunikatsiya va texnik vositalarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Raqamlar shundan dalolat beradiki, Internet auditoriyasining katta qismini aynan yoshlar tashkil etadi. Zamonamiz yoshlarining 70 foizi o'z qiziqish va sevimli mashg'ulotlari haqida so'z yuritganda sport, do'stlar bilan suhbatlashish, ma'naviy va madaniy hordiq chiqarish bilan bir qatorda kompyuter texnologiyalari, Internetga bo'lgan qiziqishini birinchi o'rinda tilga oladi. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning kundalik hayotining ajralmas bir qismiga aylanib ulgurmoqda. Ko'pchilik yoshlar bugungi kunda o'z bilimlarini kompyuter texnologiyalari, ayniqsa, internet yordamida boyitmoqda, lekin ular orasida "Internet xonalarida foydali bilim olish o'rniga o'yin uchun soatiga 300 so'm ketkazayotgan"[1.9] yoshlar ham topiladi. To'g'ri, hozirda O'zbekistonda ham bu sohani tartibga solish uchun huquqiy asos yaratilgan bo'lsada, internet kafelarida hamon voyaga yetmagan yoshlarni turli internet o'yinlari bilan band bo'layotganligini guvohi bo'lib turibmiz.

Birinchi Prezident I.A.Karimov ta'kidlaganidek, kommunistik mafkura va uning axloq normalaridan voz kechilganidan so'ng jamiyatda paydo bo'lgan g'oyaviy bo'shliqlardan foydalanib, chetdan biz uchun mutlaqo yot bo'lgan, ma'naviy va

axloqiy tubanlik illatlarini o'z ichiga olgan "ommaviy madaniyat" yopirilib kirib kelishi mumkinligini unutmaslik kerak. Yana fikrini davom ettirib, "ommaviy madaniyat" degan "niqob ostida axloqiy buzuvchilik va zo'ravonlik, individualizm, egotsentrizm g'oyalari tarqatish, kerak bo'lsa, shuning hisobidan boylik orttirish, boshqa xalqlarning necha ming yillik an'ana va qadriyatlari, turmush tarzining ma'naviy negizlariga bepisandlik, ularni qo'porishga qaratilgan xatarli tahdidlar odamni tashvishga solmay qo'ymaydi"[2.117]. Ana shunday tahdidlar shaxs axloqiy ongida salbiy tushunchalar, tuyg'ular, xususiyatlar va sifatlarni hosil qiluvchi illatlar majmuidir. Yoshlar ma'naviyati va ruhiyatiga ta'sir ko'rsatadigan omillarning soni ko'payib bormoqda. Bu o'z navbatida ma'naviy tahdidlarni guruhlarga ajratishni taqozo etadi. Ma'naviy tahdidlarning uch ko'rinishi mavjud, bular:

birinchi ko'rinishi – mafkuraviy xurujlar. Pedagogik nuqtai nazardan bu tushuncha uch ma'noni anglatadi: 1) shaxs fikrini buzish; 2) shaxs dunyoqarashini aynitish; 3) shaxs pozitsiyasini o'zgartirish;

ikkinchi ko'rinishi – g'oyaviy tahdid. Bu tushuncha uch ma'noni anglatadi: 1) shaxs xulq-avtivorini aynitish; 2) shaxs axloqiy munosabatlarini izdan chiqarish; 3) shaxs muomalasini buzish;

uchinchi ko'rinishi – informatsion hujum. O'z navbatida bu tushuncha ham uch ma'noni bildiradi: 1) shaxsga noto'g'ri ma'lumot berish; 2) shaxs bilimni primitivlashtirish; 3) shaxs faoliyatini zaiflashtirish.

Xorijdan turli buzg'unchi g'oyalarning shiddat bilan kirib kelayotgan, xususan, ommaviy madaniyat orqali turmush tarzimiz va milliy aqidalarimizga zid bo'lgan, madaniyatlararo integratsiya niqobi ostida "madaniy terror" shaklidagi buzg'unchi g'oyaviy ta'sirlar kuchayib borayotgan; diniy aqidaparastlik, terrorizm, ekstremizm tahdid solayotgan bir paytda ular asosan hali dunyoqarashi va hayotiy tasavvurlari to'liq shakllanmagan yoshlarni yo'ldan ozdirishga qaratilayotganini inobatga olsak, bu o'z navbatida ma'naviy tahdidlarga qarshi kurashish mexanizmlarini takomillashtirish lozimligini taqozo etmoqda. Manuelya Kastella "Axborotlashtirish va tarmoqli jamiyat" ga nisbatan bildirgan fikrida (Informatsion asr: iqtisodiyot, jamiyat va madaniyat) axborot texnologiyalari paradigmasida besh xususiyatni sanab o'tadi va ulardan to'rtinchi xususiyat sifatida yangi texnologiya juda ham moslashuvchan, egiluvchan va doimo o'zgaruvchanlikka ega deb tahlil qilinadi [3.516]. Zero, uzatilayotgan axborotlarning obyektiv emasligi ishonchsizlikni shakllantirsa, boshqa tomondan noto'g'ri tasavurning ildiz otishiga zamin yaratadi. Ommaviy madaniyat o'z chegarasidan va meyoridan oshib ketmoqda va insoniyatga jaholatparastlik kayfiyatini ham yuqtirmoqda. Insoniyat xotirasiga qilingan tajovuzlar turli davrlarda turli xil ko'rinishlarda namoyon bo'ladi. Bugungi taraqqiyot davrida u "ommaviy madaniyat" niqobida tez, shiddatli, keskin, ibtido va intihosi noma'lum bo'lgan holatdadir[5,6,7,8,9,10,11,12,13,14].

Toshkent davlat transport universiteti talaba-yoshlari o'rtasida "Internet madaniyati va axborot xavfsizligi – muhim vazifamizdir" mavzusidagi sotsiologik so'rovnoma o'tkazdik. So'rovnomadagi ayrim savollarni tahlil etar ekanmiz, quyidagicha javoblarni ko'rishimiz mumkin. "Mobil telefoningiz internet aloqa tizimiga ulanganmi?" 76,9 foiz respondent ha, albatta, 16,1 foizi yo'q ulanmagan, 2,8 foiz telefonda unday funksiyasi yo'q, lekin bo'lganda albatta ulanardim, 4,2 foiz buni menga qizig'i yo'q. Bundan ko'rinib turibdiki, institut talabalarining internet tarmog'idan foydalanish jarayonida ancha faol. Kelgusida asosiy e'tiborni internetdan qanday, qaysi manbalardan, qanday maqsadda foydalanayotganliklariga e'tibor qaratish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz va institut "Ma'naviyat va ma'rifat" bo'limi bu borada olib borayotgan targ'ibot va tashviqot ishlariga e'tiborni yanada kuchaytirish ayni damdagi muhim vazifa sifatida qarash lozim deb hisobladik.

Keyingi savolga e'tiborni qaratadigan bo'lsak, "Sizningizcha axborot bu ..." 4 foizi - qadriyat, 9 foizi - qurol, 81 foizi - kundalik hayotda zarur manba, 6 foiz respondent esa shaxsiy hayot uchun ahamiyatsiz hodisa deb hisoblaydilar. So'rov ishtirokchilari axborotga kundalik zarur manba sifatida qarashadi. Demak, axborotga nisbatan talabalar katta qiziqish mavjudligini hisobga olib, ularda axborot madaniyatini shakllantirish maqsadga muvofiq. Yana bir savol "Ko'proq qaysi ijtimoiy tarmoqlardan foydalanasiz?" degan savolga 67,5 foiz - Telegram, 2,5 foizi - Viber, 13,6 foiz - Facebook, 8,3 foizi - boshqalar deb ko'rsatgan bo'lsalar, 8,1 foiz respondentlar tomonidan javob variantlari ko'rsatilmagan. Ijtimoiy tarmoqlar ichida qulayligi va imkoniyatidan kelib chiqib, talabalar hozirgi vaqtda ko'proq Telegramdan foydalanishayotgani ma'lum bo'ldi. "Ijtimoiy tarmoqlardan nima maqsadda foydalanasiz?" savoliga 5,8 foiz - vaqt o'tkazish uchun, 6,4 foiz - do'stlar orttirish maqsadida, 52,5 foiz - yangiliklardan xabardor bo'lish uchun, 27,2 foizi - ma'lumotlar almashish maqsadida foydalanishlari ma'lum bo'ldi, 8,1 foiz respondent mazkur savolga javob bermagan. Yoshlarning yangiliklar va axborotga nisbatan talab darajasi yuqori ekanligini bergan javoblar orqali ko'rish mumkin.

"Nima deb o'ylaysiz, milliy ijtimoiy tarmoqlarni ko'paytirish kerakmi?" savoliga 51,1 foiz - ha, bu foydali bo'lardi, 15,6 foiz - bunga zarurat yo'q, 10,3 foizi - menimcha o'zbekcha ijtimoiy tarmoqlar foydalanuvchilarni o'ziga jalb eta olmaydi, 18,6 foiz - buni menga qizig'i yo'q deb javob bergan bo'lsalar, 4,4 foiz talaba javob berishga qiynalgan.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqqan holda quyidagi taklif va tavsiyalarni ishlab chiqishni lozim topdik:

Ma'naviy, ruhiy, informatsion tahdidlardan voyaga yetmagan yoshlarni himoyalash uchun birinchidan, milliy merosning muhofazasini amalga oshirish mexanizmlarini yanada takomillashtirish, fuqarolarning hayoti uchun muhim bo'lgan axborotni to'g'ri va o'z vaqtida yetkazish, milliy ijtimoiy tarmoqlarni ko'paytirish va ularni muntazam yangi-yangi axborotlar bilan boyitish, shuningdek, ularda milliy urf-

odat, qadriyat, axloqiy meyorlar, etnik-madaniy, milliy tarixiy ildizlarni asrash, jamiyat a'zolarini milliy g'urur, ma'rifatparvarlik, bag'rikenglik, tinchlikparvarlik ruhida tarbiyalashga qaratilgan ruknlarning aks etishi.

Ikkinchidan, hozirda O'zbekistonda yoshlarning ijtimoiy-siyosiy mavqeini oshirish, mamlakatda kechayotgan islohotlar jarayonidagi faol ishtirokini ta'minlash masalalari dolzarb bo'lgan bir sharoitda, davlat va jamiyat qurilishida, ishlab chiqarishda, oilada, mahalliy o'zini o'zi boshqaruv, sotsial hayot, jamoat tashkilotlari, fuqarolik jamiyati institutlari faoliyatida yoshlarning ishtirokini kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Binobarin, Prezident Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "...yoshlarning jamiyatdagi o'rni va mavqeini oshirish kabi bir qator muhim masalalar yuzasidan kechiktirib bo'lmaydigan amaliy ishlarni talab etmoqda"[4]. Shunday ekan, voyaga yetmagan yoshlar ijtimoiylashuvga ta'sir ko'rsatadigan psixologik omillar sonining oshib borishini amaliy sotsiologik tadqiqotlar yordamida o'rganish, voyaga yetmagan yoshlarda ijtimoiy moslashuv jarayonlarini jadallik bilan kechishi, ularga qaratilgan xavf va tahdidlarning o'sib borishi, mamlakat aholisining, ayniqsa voyaga yetmagan yoshlarning psixologik salomatligini ta'minlash, ularni psixik qobiliyatini (ong, tafakkur) rivojlantirish, ichki go'zalligini shakllantirib, xavfsizlik madaniyatini oshirish dasturiy vositalarini ishlab chiqish.

Uchinchidan, yoshlarda mediamadaniyatni yuksaltirish, axborotlarni foydalisini tanlash hamda to'g'ri baho berishga o'rgatadigan Yoshlar ittifoqi va agentlikda kengashida kurslarni tashkil etish lozim deb hisoblaymiz.

References

1. Куронов М. Оталар китоби. –Т.: О`ЗБЕКISTON. 2007. Б- 9.
2. Каримов И.А. Юксак маънавият - енгилмас куч. – Тошкент: Маънавият, 2008. –Б.117.
3. Ритцер Дж. Современные социологические теории. 5-е изд. – СПб.: Питер, 2002. - 516 с.
4. Мирзиёев Ш.М. “Халқ ичига кириб бориб, одамлар билан мулоқот қилиш – инсон манфаатларини таъминлашнинг муҳим омили”. 2017-йил 20-январь куни Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Қорақалпоғистон Республикасига таширифи нутқидан. www.press-service.uz
5. Manapovna, G. Z., Abdumannapovna, M. D., & Jo'rayevna, N. N. (2023). TRANSPORT SOHASIDA KADRLAR KASBIY KOMPETENSIYASINING AHAMIYATI. *PEDAGOG*, 1(5), 615-618.
6. Ramatov, J.S., Nazarova, N.J., & Hasanov, M.N. (2023). AMIR TEMUR VA TEMURIYLAR SALTANATIDAGI IJTIMOIIY TARKIB. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3 (1-2), 205-210.
7. Axrarova, Nigora Sobirovna, Abdukadirova, Shaxnoza Gafarovna, Nazarova, Nilufar Jo'Rayevna, & Abdurahmonova, Saxibaxon Abdusalamovna (2023). DEVIANT XULQLI YOSHLAR BILAN ISHLASH MEXANIZMINI

- TAKOMILLASHTIRISH. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3 (1-2), 502-507.
8. Nazarova, N. J. R., & Abdurahmonova, S. A. (2023). "TEMUR TUZUKLARI" DA IJTIMOIIY ISH MASALALARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(1), 637-643.
 9. Shomansur o'g'li, S. S., Abdumannapovna, M. D., & Jo'rayevna, N. N. (2023). TARAQQIYOTNI TA'MINLASHDA TA'LIMNING O'RNI. *PEDAGOG*, 1(5), 619-622.
 10. САМАРОВ, Р. С. ПСИХОЛОГИК ТАДҚИҚОТ ВА АМАЛИЁТ: ИНТЕГРАТИВ ЁНДАШУВНИНГ НАЗАРИЙ БАЁНИ. *PSIXOLOGIYA Учредители: Бухарский государственный университет*, (3), 10-15.
 11. Jo'rayevna, N. N., & Abdumannapovna, M. D. (2023). MUTAXASSISLIK FANLAR MODULINI O 'QITISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *PEDAGOG*, 1(5), 605-609.
 12. ЮНУСОВА, Н., НАЗАРОВА, Н., & ЖУМАНИЯЗОВА, Н. СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН). *СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН) Учредители: Общество с ограниченной ответственностью "Центр инновационных технологий"*, (6), 9-16.
 13. Nazarova, Nilufar Juraevna, & Jumaniyazova, Nasiba Saparbaevna (2023). THE ROLE OF FAMILY ON PREVENTING THE YOUTH'S DEVIANT BEHAVIOURS. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3 (1), 854-859.
 14. Saminjon o'g'li, M. S., & Jo'rayevna, N. N. (2022). PEDAGOGIK FAOLIYATDA AXBOROT-KOMMUNIKATIV TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH. *PEDAGOG*, 1(4), 105-108.